

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Васюк Оксани Вікторівни

на дисертацію **Пологовської Юлії Юріївни**

«Формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання»,

яка подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційного дослідження та її зв'язок з планами відповідних галузей науки. Дисертаційне дослідження Пологовської Ю.Ю. присвячено актуальній темі – проблемі вдосконалення процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання з метою забезпечення соціального замовлення на високопрофесійні педагогічні кадри, спроможні забезпечити наскрізність та неперервність упровадження стратегії сталого розвитку. Актуалізація профорієнтації в безпекових аспектах змісту, методики та організації професійної підготовки майбутніх учителів географії для профільного навчання є беззаперечною особливо в умовах соціальної турбулентності.

Свідченням актуальності роботи є й той факт, що дисертацію виконано відповідно до тематичного плану УДУ імені Михайла Драгоманова та відображено в наукових дослідженнях у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні засади ступеневої підготовки фахівців для сфери туризму в умовах педагогічного університету» (ДР № 0106U000905), «Поєднана професійна підготовка педагогічних та туристських кадрів» (ДР № 0106U000905), «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (ДР № 0117U004914) та «Освітня політика якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку України» (ДР № 0122U000046). Наведені міркування дають підстави для ствердження, що дисертаційна робота Пологовської Ю.Ю. є актуальною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики та соціальному замовленню суспільства. Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (нині – УДУ імені Михайла Драгоманова) (протокол № 6 від 21.11.2017 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі. Автором коректно, на високому науковому рівні обґрунтовано методологічну і теоретичну основу дослідження. У тексті дисертаційної роботи простежується процес поетапного

виконання завдань та реалізації мети дослідження. Висновкам та розробкам, представленим у дисертації, властива повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

Вірогідність отриманих результатів забезпечено застосуванням сучасних методів дослідження, які відповідають поставленим завданням, масштабністю проведеного дослідження, належною статистичною обробкою експериментальних даних, достатньою джерельною базою.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети на етапах дослідження застосовано методи: теоретичні – абстрагування, аналізу предмета вивчення (структури і функціоналу та структурних компонентів моделі формування компетентності у визначених організаційно-методичних умовах на етапах організації освітнього процесу, також профорієнтаційної компетентності й організації профільного навчання); дефінітивного аналізу тезаурусу педагогічної проблеми; системного аналізу об'єкта дослідження (процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії як системи (професійної освіти), так і складової підсистеми (моделі), загальної системи надання (освітніх, наукових, інформаційно-аналітичних, соціальних) послуг; структурно-організаційного, структурно-логічного, структурно-функціонального видів аналізу (архітектоніки організації й функціонування структурних елементів підрозділів закладу освіти – систем професійної підготовки, наукових досліджень, інноватики, управління, професійної орієнтації профільного навчання закладу ЗО та ЗВО за цільовим призначенням), також обґрунтування змісту і структури профорієнтаційної компетентності; емпіричні – організації спостереження за об'єктом дослідження для забезпечення профілізації освітнього процесу; компаративістики (встановлення класифікаційних ознак схожості/відмінності в об'єкті вивчення, порівняння змісту, структури, функціоналу і релевантності професійної підготовки, освітньо-професійних програм ЗВО експериментального майданчика, освітніх програм дисциплін, структурно-логічних схем організації організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх географів); процедур (метрії кількісних показників/параметрів релевантності навчання для верифікації моделі формування компетентності, її експертного оцінювання (методу колективних експертиз) та встановлення дієвості організаційно-методичних умов реалізації профільного навчання в майбутній діяльності учителів географії), спеціальні – проектування та імітаційного моделювання (теоретичне конструювання на основі прогностики основних параметрів об'єкта – моделі стану і розвитку з метою моделювання якісно нових станів для вироблення варіантів стратегій); регіонального аналізу (дослідження регіональної специфіки дислокації ЗВО та

її вплив на семантику професійної підготовки, організації освітнього процесу, вивченні конкурентних переваг регіональної привабливості, зокрема й регіональних особливостей професійних середовищ зайнятості); педагогічного експерименту (для перевірки ефективності моделі, виокремлення організаційно-методичних умов, структурно-логічної організації формування профорієнтаційної компетентності майбутніх географів для профільного навчання); статистичні – обробки результатів дослідження (кількісний та якісний аналіз отримання даних).

Експериментальна база дослідження охоплює чотири ЗВО різних регіонів України – Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка й достатню кількість респондентів (346 осіб).

Значення для науки й практики отриманих дисертантом результатів. Дисертаційна робота містить нові наукові положення, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки майбутніх учителів географії до профорієнтаційної діяльності в умовах профільного навчання та складають теоретичну та методичну базу для подальших наукових досліджень.

Щодо новизни результатів проведеного дослідження варто констатувати, що дисертанткою:

– розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання;

– розроблено, обґрунтовано структурно-логічну схему систематизації змісту географічних наук, обґрунтовано міжпредметні зв'язки між фундаментальним, прикладним спеціальним, системоутворювальним методологічним, системо-утворювальним професійно-орієнтованим блоками географічних наук та значення їх змісту в структурно-функціональній моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання; структурно-логічну схему організації формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання в етапах організації пускового, академічного, психолого-педагогічного, природничо-географічного, суспільно-географічного, діагностичного, професійно-орієнтованого блоку дисциплін та результативного блоку засобів діагностики і державної атестації; визначено та обґрунтовано зміст і структуру поняття «профорієнтаційна компетентність майбутніх

учителів географії для профільного навчання», сформульовано в авторському баченні зміст понять дослідження «профільне навчання», «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії»; *розроблено* пропозиції елективних курсів з географії за різними профілями навчання;

– *розроблено та обґрунтовано* критеріальний апарат (критерії – нативний (природовідповідність), спеціальний суспільний (профілізація), організаційно-методичний (регіональна привабливість), професійно-орієнтувальний для рівнів (низький, середній, достатній, високий) сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання) з метою встановлення рівнів сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання в організаційно-методичних умовах: нарощення кадрового потенціалу для формування регіональної привабливості в здійсненні стратегій територіального розвитку шляхом реалізації освітньої політики якості й безпеки життєдіяльності; синергія структурно-логічної організації освітнього процесу із забезпечення природовідповідності, нарощення академічного потенціалу ефективності освіти і науки до пролонгованої зайнятості учителів географії в умовах профільного навчання для профорієнтації на регіональну привабливість; структурно-логічна організація освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання та задоволення попиту соціального замовлення професійних середовищ зайнятості;

– *розроблено* авторський агрегатований комплекс навчально-методичного супроводу організаційно-методичного блоку структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, який містить навчально-методичний та методичний посібники «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», НМЗ – методичні рекомендації для практичних, лабораторних занять, модульних контрольних робіт, навчальних практик, самостійної роботи та засобів діагностики: метеорології і кліматології, гідрології та океанології, економічної і соціальної географії України, історії суспільно-географічних досліджень, географії релігій, поведінкової географії, медичної географії та менеджменту природних ресурсів; «Я» – проект безпечного простору профільного навчання; семінар – план безпечного коридору закладів освіти; віртуальну експедицію безпечної маршрутизації; краєзнавчу практику – регіональна привабливість у стратегії сталого розвитку України;

– *удосконалено* методичний органайзер забезпечення загальної фізичної географії «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», їх курсів лекцій (Moodle), зокрема «Гідрологія та океанологія», методичних

рекомендацій із навчальної практики метеорології та кліматології; у галузі спеціальної географії в забезпеченні соціальної та регіональної економічної географії курсів лекцій, методичних розробок для практичних занять та науково-методичних комплексів «Історія суспільно-географічних досліджень», «Географія релігій» (Moodle); форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів географії до профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання;

– подальшого розвитку набула методологія професійної підготовки майбутніх учителів географії до профорієнтаційної роботи для профільного навчання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та науково-методичному забезпеченні агрегатованого комплексу дисциплін галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з підготовки бакалаврів освіти (географія), 2320 вчитель географії закладу ЗЗСО; дисертаційні положення підкріплено академічними напрацюваннями: навчально-методичними посібниками у галузі природничої географії в забезпеченні загальної фізичної географії «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», їх курсами лекцій (Moodle), зокрема «Гідрологія та океанологія», методичними рекомендаціями з навчальної практики метеорології та кліматології; у галузі спеціальної географії із забезпечення соціальної та регіональної економічної географії курсами лекцій, методичними розробками для практичних занять та науково-методичними комплексами «Історія суспільно-географічних досліджень», «Географія релігій» (Moodle); у біосоціосферних аспектах спеціальної географії конспектами лекцій, методичними розробками для практичних занять з дисциплін «Поведінкова географія», «Географія природних ресурсів», а також розділом колективної монографії «Природно-заповідний фонд у структурі рекреаційного природокористування Київської області», у професіосферних аспектах географії – конспектами лекцій та методичними розробками з практичних занять (Google classroom).

Практична значущість дисертації підтверджується довідками про впровадження результатів дослідження в освітній процес УДУ імені Михайла Драгоманова (акт впровадження № 252 від 25.04.2024 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/87 від 09.04.2024 р.), Університету Григорія Сковороди в Переяславі (довідка № 249 від 23.04.2024 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 503/33-22 від 16.04.2024 р.), Уманського

державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 453/01 від 27.03.2024 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Структура дисертаційної роботи є логічною, відповідає обраному напрямку наукового пошуку та дозволяє простежити послідовність розв'язання поставлених завдань. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Логіка та послідовність викладу тексту роботи відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

У вступі дисертанткою обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; наведено дані про впровадження в освітній процес та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні аспекти формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання»** здійснено дефінітивний аналіз тезаурусу педагогічної проблеми дослідження формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Розкрито в авторському баченні дефініції понять «профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів географії», «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії» та «профільне навчання». Визначено особливості організації профільного навчання в ЗЗСО – етапи, форми, напрями, профілі навчання. Установлено семантику профорієнтаційної роботи учителів географії в умовах профільного навчання та її роль у свідомому професійному самовизначенні учнів: напрями, структуру, форми організації профільного навчання та етапи його впровадження в ЗЗСО; методичні аспекти викладання географії на профільному рівні; структурні елементи професійної орієнтації (професійна просвіта, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація); етапи профорієнтаційної роботи зі здобувачами освіти в ЗЗСО; змістові лінії профорієнтаційної роботи сучасних учителів географії в умовах профільного навчання. Обґрунтовано добір форм та методів профорієнтаційної роботи для створення професійно-орієнтованого середовища та забезпечення наскрізної ефективної профорієнтації в ЗЗСО, а саме: інформаційно-довідкових; діагностичних; морально-емоційної підтримки; активізації професійного самовизначення; надання допомоги в конкретному виборі й прийнятті рішення щодо вибору професії.

Розкрито потенціал географії, освітньо-професійної дисципліни для майбутнього фахового і кар'єрного розвитку особистості незалежно від обраної

професії. Вивчення географії у профільних класах уможливорює глибше зрозуміти природні й суспільно-географічні процеси, явища та сформувати в учнів знання, уміння необхідні для майбутньої професійної діяльності в різних сферах – екології та збалансованого природокористування, метеорології і кліматології, геомоніторингу (ГІМ), міжнародних відносин, логістики, туризму, урбаністики, регіонального управління та територіального планування.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз державних документів стратегічного планування, в яких окреслено соціальне замовлення на сутнісний зміст професійної підготовки майбутніх учителів географії. Зокрема, проведено аналіз Економічної стратегії України (2030), Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (2021), Стратегії кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни», (2021), Стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (2021), Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (2017), Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020), Стратегії інформаційної безпеки (2021), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022), Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (2019).

Розроблено та обґрунтовано зміст і структуру сформульованої генези «профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів географії для профільного навчання» у змісті та будові синергетичного комплексу професіограми – системи вимог до якостей та морально-етичних рис, здібностей, здатностей (системних, аналітичних, дослідницьких), компетенцій спеціальних – природничо-географічної, суспільно-географічної (соціосферної, антропосферної компоненти, спеціальні суспільно-географічної складової біосоціосферної, професіосферної) компоненти та готовності (методологічна фахова та професійно-орієнтована (репродуктивна) компоненти в компетенціях), компетенцій складових компонент сформованості (профорієнтаційної компетентності/відповідальності) компетентностей – соціального захисту, біоетики, екологічної та академічної культури, професійної академічної культури, культури географії (навчання, наукових досліджень, проектування та інноватики).

У другому розділі «**Методичні аспекти забезпечення організаційно-методичних умов структурно-функціональної моделі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання**» виокремлено та обґрунтовано організаційно-методичні умови ефективного формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів для профільного навчання. Здійснено систематизацію сфер

змісту географічних наук, обґрунтовано міжпредметні зв'язки та значення структурно-логічного змісту фундаментального, прикладного спеціального, системоутворювального методологічного, системоутворювального професійно-орієнтованого блоків географічних наук у системі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії.

Позитивним у роботі є те, що обґрунтовано, спроектовано та верифіковано структурно-функціональну модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання з експертним оцінюванням, яка враховує системоутворювальні компоненти: цільовий, методологічний, змістовий, процесуальний, організаційно-методичний, працеорієнтований та релевантний блоки. Побудова моделі базується на соціальному замовленні на фахівців – майбутніх учителів географії зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). До беззаперечних результатів дослідження можна віднести визначення й обґрунтування організаційно-методичних умов ефективного формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання.

Важливим аспектом роботи є визначення та обґрунтування автором критеріїв та показників сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання за встановленими рівнями її оцінювання: нативний (природовідповідність), спеціальний суспільний (профілізація), організаційно-методичний критерій (регіональна привабливість), професійно-орієнтувальний (стратегія розвитку); рівні – високий, середній, достатній та низький; результат релевантності – сформованість профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Розроблено структурно-логічну схему організації освітнього процесу майбутніх учителів предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) в етапах організації пускового, академічного, психолого-педагогічного, природничо-географічного, суспільно-географічного, діагностичного, професійно-орієнтованого блоку дисциплін та результативного блоку засобів діагностики і державної атестації.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання»** автором наведено результати експериментальної перевірки ефективності впровадження структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, охарактеризовано основні етапи

педагогічного експерименту (камеральний, мотиваційний (пізнавально-спонукальний), констатувальний (скрінінговий) та формувальний (організаційно-методичний агрегатований), розкрито результати дослідно-експериментальної роботи. Експертне оцінювання ефективності структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання здійснено уповноваженими експертами за параметральною метрикою встановлення рівнів її сформованості за розробленим інтегрованим питальником оцінювання якостей, здібностей, здатностей, готовності, компетенцій.

Висновки до розділів та загальні висновки є обґрунтованими, логічно пов'язані з процесом поступового розв'язання завдань та реалізації мети дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основний зміст роботи та результати дослідження дисертантки знайшли відображення у 23 публікаціях, серед них розділ у колективній монографії; 4 статті в наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки, 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, зокрема одна стаття в наукометричній базі Web of Science; 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 2 посібники (навчально-методичний та методичний), методичні рекомендації в співавторстві та 6 статей, що додатково розкривають зміст дисертації. Достатньо ґрунтовною є апробація результатів дослідження, що засвідчується участю дисертанта в наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях та круглих столах різного рівня.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Пологовської Ю. Ю.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи. Оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Дисертантом забезпечено виконання завдань дисертаційного дослідження повною мірою, що сприяло досягненню мети – розроблення, обґрунтування та експериментальної перевірки моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх учителів географії для профільного навчання. Об'єктом

дослідження визначено «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії», але об'єктне поле досліджень виходить за межі і тяжіє до семантики професійної компетентності. Тому, варто було б висловити конструктивне бачення щодо саме професійної компетентності.

2. У першому розділі «Теоретичні аспекти формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання» підрозділ 1.3 «Профорієнтаційна компетентність майбутнього учителя географії: структурно-логічний і структурно-функціональний аналіз» та зазначено, що формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів для профільного навчання передбачає професійну підготовку та розвиток майбутніх учителів географії для профільного навчання, тому дисертантом розроблено та запропоновано структурно-функціональну модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, структурно-логічну схему ОПШ, що вважаємо здобутком в умовах відсутності стандарту зі спеціальності. Проте, варто було б конструктивніше подати пропозиції складових профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання до Проекту стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 «Середня освіта» («014.07 Середня освіта (Географія)» від 2023 р.

3. У змісті дисертації надмірно деталізовано тезаурус географічної науки. У другому розділі «Методичні аспекти забезпечення організаційно-методичних умов структурно-функціональної моделі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання» підрозділ 2.3. «Проектування та обґрунтування структурно-функціональної моделі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання» та на рис. 2.2. «Структурно-логічна схема систематизації змісту географічних наук» претензійно представлено поняття «географія культури» та «культура географії», тому необхідно було б розкрити бачення дисертанта щодо ролі цих понять у професійній підготовці майбутніх учителів географії.

4. Дослідницею досить повно представлено структурно-логічну схему змісту географічних наук. До того ж, у змісті роботи не одноразово звучить теза про застосування міжпредметних зв'язків змісту географічних наук у системі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії. Тому, на нашу думку, такий методологічний підхід, як міждисциплінарний, незаслужено упущений.

Загальні висновки і оцінка дисертації. Аналіз дисертації, автореферату

й опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Пологовської Юлії Юріївни на тему «Формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Дослідження відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (пп. 9, 10, 12–14), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами та доповненнями Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р. та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Пологовська Юлія Юріївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

О. В. Васюк

